

AVRUPA PARA SİSTEMİ VE AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN TÜRK PARA SİSTEMİNE ETKİLERİ

The European Monetary System and the EU- Turkish Relationship's Effect on the Turkish Monetary System

Ümit Serkan Ekmekçiler

Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi

user@dicle.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma da temel amaç, Avrupa Para Sisteminin oluşumunda temel teşkil eden ekonomik ve siyasi nedenleri incelemek ve bu oluşumun Türkiye para ve sermaye piyasalarına etkilerini değerlendirmektir. Bu bakış açısıyla, Optimal Para Sahası Teorisi, Para Birliği ve Avrupa Para Sistemi ele alınmaya çalışılmıştır.

Parasal entegrasyonların gerçekleştirilmesi için izlenmesi gereken yöntemler, bu entegrasyonlardan maksimum faydanın sağlanabilmesi için yapılması gereken düzenlemeler Avrupa Para Sisteminin oluşumuna ışık tutmaktadır. Dünya da meydana gelen önemli parasal uyum çalışmaları ve bunların faydaları, işlerliği ve başarı oranları bazı bölgesel entegrasyonların doğması bakımından itici bir güç oynamıştır. Bu nedenle oluşumu hızlanan Avrupa Para Sistemi'nin nasıl meydana geldiği ve meydana gelirken hangi aşamaları takip ettiği bu çalışmada ele alınmaya çalışılmıştır. Bununla beraber Avrupa Birliğine tam üye olmaya çabalayan Türkiye'nin sermaye ve para piyasalarında meydana gelen ve imzalanan anlaşmalardan doğan sistemsel değişimler ve yasal oluşumlar da, bu çalışmanın diğer bir ayağını oluşturmaktadır.

Avrupa'da siyasi ve ekonomik bir birliğin temel kuruluş amacı ekonomik sınırların ortadan kalkmaya başladığı günümüz dünyasında önemli bir ekonomik güç olmak ve doğası itibarıyla bunu siyasi olarak ta kullanabilmek ve yeni dünyanın şekillenmesinde söz sahibi olabilmektir. Bu bakımdan Avrupa Para Sisteminin oluşumu en azından bölgesel olarak ülkemizi oldukça ilgilendirmektedir. Bu sistemin yaşam şansının fazla olmadığı da bazı kesimler tarafından dile getiriliyor olsa da, hali hazırda bu oluşum büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle Avrupa Para Sistemi ve Türkiye'ye etkileri çalışmamızın temelini oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler : APS (Avrupa Para Sistemi), OPS (Optimum Para Sahası), AB (Avrupa Birliği), İMF (Uluslar arası Para Fonu), ECU (Avrupa Para Birimi)

ABSTRACT

The main purpose of this study is to investigate the economic and political reasons in the formation of the European Monetary System and to asses their impacts on the Turkish money market. With this viewpoint it has been aimed to outline the optimal theory of money area, the monetary union and the European Monetary System.

The methods which have to be fulfilled in order to ensure the monetary integration and the arrangements which have to be fulfilled in order to take maximum benefits from these integrations have been shedding light on the European Monetary System. Some regional adaptations have occurred with the attempt to reach a monetary compatibility in the world. For this reason it is aimed to study how the European Monetary System was formed and what stages were to be passed through. Another part of this study is about

the Turkish money market which is trying to be a member of the European Union and all the systematical changes and legal formations which have to be made in Turkey to become a member.

One of the most important reasons for the formation of the European Economic and Political Union was to remove all economic borders in order to become the most powerful body in the world and to be the most important voice in the new developing world. Consequently, the formation of the European Monetary System at least has a crucial effect on our region. It has been said that this system has no more applicability; it has a great amount of importance. Thus the European Monetary System and its effect on Turkey form the basis of our study.

Key Words: EMS (European Monetary System), OCA (Optimum Currency Area), EU (European Union), İMF (International Monetary Fund), ECU (European Currency Unit)

AVRUPA PARA SİSTEMİ

1. OPTİMUM PARA SAHASI TEORİSİ

Optimum para sahası, tek para birimini kabul etmenin ve ortak para politikası uygulamanın optimum olduğu alandır.¹ Bir para sahasının optimum olması, ortak para ve maliye politikaları ve birlik ile birlik dışı ülkeler arasında esnek döviz kuru uygulamasıyla, tam istihdam, ödemeler dengesi ve fiyat istikrarının sağlanması anlamını taşır.²

Optimum para sahası teorisi; Mundell, McKinnon ve Kenen tarafından geliştirilmiştir. Bu teori, herhangi bir bölgede oluşturulan parasal bir birliğin fayda ve zararlarını analiz eden bir yaklaşımdır. Temel noktası, simetrik şoklara maruz kalan ya da simetrik şokların absorbe edilmesi için mekanizmalara sahip ülke ya da bölgelerin ortak para birimi uygulamalarının “optimal” olmasıdır. Dolayısıyla bu teori, parasal birliklerdeki üretim şokları simetrisini tayin etmede ve işgücü mobilitesi ya da mali transferler gibi uyum mekanizmalarını değerlendirme konusunda önemli bir yere sahiptir. Mundell “optimal” kelimesini, belirli bir bölgede içsel ve dışsal ekonomik denge sağlayan rejim anlamında kullanmıştır. Mundell’e göre “bölge” kelimesi coğrafi anlamda bir bölge değildir. Daha çok ekonomik anlamda bölge; homojen ürünlerin üretildiği, teknoloji ve bilginin aynı düzeyde yer aldığı ve değişimlerin bölgeye dahil alanları eşit olarak etkilediği bir yerdir. Tek bir para biriminin yer aldığı bir döviz bölgesi, bölgedeki para politikalarının tek bir merkez bankası tarafından yönetildiği bir yerdir. Diğer bir deyişle, üye ülkeler para politikası uygulamaktan vazgeçerken, politika aracı olarak sadece maliye

---

¹ Jeffrey A. FRANKEL, “No Single Currency Regime is Right for All Countries or At All Times”, *Essays in International Finance*, no.215, August 1999

² Ronald I. McKinnon, “Optimum Currency Areas”, *The American Review*, vol.53, 1963

politikasını kullanmaktadır. Böylece sabit sistem kullanıldığı halde bölge, diğer bölgelerle birlikte esnek döviz kurlarına sahiptir. Sonuç olarak, optimum para sahası teorisi; tek bir para biriminin, (sabit döviz kuru sistemi) yüksek faktör hareketliliğinin olduğu bir bölgede daha uygun olacağını iddia etmektedir.

Teori, temelde bir grup ülkenin ulusal para birimlerinin değerini, belirlenen kurlar üzerinden birbirlerine sabitlemesi ve üye ülkelerin para birimlerinin değerinin, birlik dışı ülkelerin para birimleri karşısında serbest dalgalanmaya bırakılması esasına dayanmaktadır. Optimal para sahası, ortak paranın faydalarının, zararlarını aştığı bölge olarak tanımlanmaktadır.

1.1. Optimal Para Sahası Kurulmasının Şartları

Bir optimal para sahasının oluşabilmesi için gerekli koşullar şunlardır;

- Parasal alanda yer alması düşünülen ülkelerin ekonomik yapılarının birine yakın olması,
- Parasal birliği oluşturacak ülkelerin, maruz kalabilecekleri şokların simetrik olması,
- Ortaya çıkabilecek şoklara karşı, makroekonomik uyumun; işgücü hareketliliği, reel ücret esnekliği ve mali federalizm aracılığı ile sağlanabilme derecesinin yüksek olması,
- Katılımcı ülkelerin birbirleriyle olan ticaretlerinin önemli boyutlarda olması ve ülkelerin gayri safi yurtiçi hasıllarında (GSYİH) dış ticaretin önemli bir paya sahip olması,
- Katılımcı ülkelerin ortak para ve maliye politikalarının uygulanması ve gerekli yapısal değişimleri gerçekleştirmede işbirliği içinde olmaları, ayrıca uygulanacak para ve döviz kuru politikalarının başarısı için üyeler arasında fiyat ve ücret esnekliği yönünden önemli farklar olmaması³,
- Para birliğine üye ülkeler arasında, para ve diğer kaynakların varlıklı ülkelere, yoksul ülkelere merkezi maliye politikaları ile transferinin gerçekleştirilmesi⁴,
- İş portföyünde, üretim ve tüketimin çeşitlilik oranının yüksek olması, ithalat ve ihracatın uyumlu olması, özel sektör açısından olması muhtemel belirgin şokların yaratacağı olumsuz etkiyi azaltacak bu tür özelliklerin bulunması⁵,

Yukarıda sözü edilen koşulların oluşması durumunda bir optimal para sahasının kurulması söz konusu olacaktır.

---

³ H.M. Yüceol, "Optimal Para Alanı Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme: Teori, Uygulama ve Politika", *Pivolka*, 3(12), 3-6

⁴ <http://www.wellesley.edu/economics/weerapana/econ213/spring> semester 03-04/akila weerapana

⁵ Paolo.F.Mongelli, "New Views on The Optimum Currency Area Theory: What is EMU Telling Us", *European Central Bank Working Paper Series*, April 2002, s.9

2. PARA BİRLİĞİ

2.1. Para Birliğinin Tanımı

Para birliğini genel olarak tanımlayacak olursak; İktisadi ilişkileri yoğun olan ülkelerin ulusal paralarının sabit kurlarla birbirlerine bağlanması ve sonraki süreçte, gerekli koşulların oluşması durumunda ulusal paralardan vazgeçilerek, tek para birimine geçiş ve bu sistemin çatısını oluşturacak bir merkez bankasının kurulması ve sistemin işletilmesidir.

2.2. Para Birliğinin Amaçları

Para birliği, döviz kurlarında birliğin sağlanmasını, sermaye hareketlerine konan tüm kısıtlamaların kaldırılmasını, üye ülkeler arasında konvertibilitenin korunacağı hususunda tam bir güvencenin sağlanmasını ve milli paraların birbirine çevrilmesinde her türlü banka giderlerinin ortadan kaldırılmasını gerektirir. Para birliğinin gerçekleştirilmesinde döviz kuru birliğinin sağlanmış olması birinci şarttır. Birlik içindeki milli paralar daralan ve giderek ortadan kalkan bir bant içinde sabit bir pariteyle birbirine bağlanır. Birlik içinde üye ülkelerden, döviz rezervlerinin tamamının ortak bir rezerv fonunda toplanması, para birliği için şarttır. Bu fon, merkez bankası emrine tahsis edilerek, birliğe üye ülkelerin karşılaşılabilecekleri geçici nitelikteki ödemeler bilançosu açıkları kapatılmış olur. Merkez bankası, birliğe üye ülkeler arasındaki kurların sabit tutulabilmesi için döviz piyasasına müdahale eder ve birlik parasının diğer paralara karşı serbestçe dalgalanmasını sağlar. Birlik de tek bir merkez bankası ve bu bankanın çıkaracağı tek bir ortak para birimi olacağı için, izlenecek para politikası ile ilgili kararlar bu bankaca alınır. Ülke merkez bankaları, birlik merkez bankasının şubeleri olarak faaliyet gösterir, para politikasının yanında maliye politikasında da uyum sağlar.⁶

Para birliğinin, yukarıda sözü edilen amaçlarının yanında, birliğe üye ülkeleri siyasi, kültürel ve küresel olarak birleştirme amacı da kaçınılmaz olarak kendini göstermektedir.

Bir para birliğinin maksimum faydayı sağlaması için aşağıda belirtilen koşulların oluşması gereklidir;

- Üye ülkeler arasındaki endüstri içi ticaretin toplam dış ticaret içindeki payı büyük olmalıdır.

---

⁶ Rıdvan Karluk, *Uluslar arası Ekonomi*, Genişletilmiş ve Yenilenmiş 4. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 1996, s.475-476

- Ülkeler arasındaki makroekonomik uyumun dayanağı olan işgücü hareketliliği, reel ücret esnekliği ile sağlanmış olmalıdır.
- Üye ülkeler, ortak para ve maliye politikalarının uygulanmasında işbirliği içinde olmalıdır⁷.
- Üye ülkelerin ekonomilerinin finansal entegrasyon düzeyi yüksek olmalıdır.
- İhracatta çeşitliliğin bulunuyor olması gerekir.
- Üye ülkelerin fiyat istikrarı olmalı ve enflasyon oranlarının birbirlerine yakın olmalıdır.
- Üye ülkeler ekonomi politikalarını koordineli biçimde yürütüyor olmalıdır.
- Parasal birliğe üye ülkelerin enflasyon/işsizlik değiş tokuş oranı tercihlerinin birbirinden farklı olmaması gerekir.Yukarıda sözü edilen koşullar oluşturulursa parasal birlik üyeleri için maksimum fayda sağlanacaktır.

TABLO : 1
Tarihte Para Birlikleri

	Kapsadığı Alan	Geçerli Olduğu Dönem	Siyasi Birlikle İlişkisi	Başlıca Özellikleri
İngiliz – İskoç Birliği	İngiltere ve İskoçya	1707	Daha sonra	Merkez Bankaları Şebekesi; İki İskoç özel bankasına para çıkarma izni verildi.
ABD Para Birliği	ABD	1850	Daha Önce	1850'lerde tek para yavaş yavaş ortaya çıktı; 1914'te Federal Reserve kuruldu.
Alman Birliği	35 Germanik devlet ve 4 Germanik serbest şehir	1857	Daha sonra	Gümüş standardı, sabit pariteler ve daha sonra 1871'de tek para ve Merkez Bankası
İtalyan Birliği	İtalyan Devletleri	1861	Evet	Gümüş standardı ve tek para. 1926'da Banca 'Italia kurulana dek bir çok devlet bankası banknot çıkarmaya devam etti.
Latin Birliği	Fransa, Belçika, İsviçre, İtalya	1865-1920	Hayır	Gümüş standardı , tek para; merkez Bankaları arasında bir anlaşma yok.
İskandinav Birliği	Norveç, İsveç, Danimarka	1885-1905	Hayır	Altın standardı, sabit pariteler; merkez bankaları arasında anlaşma var.
Lüksemburg Ekonomik İşbirliği	Belçika, Lüksemburg	1922-1999	Hayır	Sabit pariteler, tek merkez bankası, ikili döviz piyasası, ortak politika kurumları.
CFA Frank Bölgesi	Fransızca konuşan Afrika*	1948	Hayır	Fransız Frangı'na bağlı tek para; merkez bankaları şebekesi; Fransız Merkez Bankası'nın yetkisinde para politikası.

⁷ Defne Ata ve H.S.Silahşör, "Parasal Birlik, Avrupa Para Birliği ve Türkiye",*Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü*, 1999,s.18

Sovyet Para Birliği	Sosyalist Cumhuriyetleri	1991-1994	Hayır	Tek para, merkez bankaları şebekesi
İki Almaya'nın birleşmesi	Batı ve Doğu Almanya	1990	Aynı anda	Tek para
Lira Birliği	İtalya, Vatikan Şehri, San Marino		Hayır	Tek para
Frank Birliği	Fransa, Monako		Hayır	Tek para
Peseta Birliği	İspanya, Andora		Hayır	Tek Para

Kaynak : OECD, EMU: Facts, Challenges and Policies, 1999, s.23

*Benin, Cote d'Ivoire, Mali, Mauritania, Niger, Burkina Faso, Senegal, Cameroon, Gabon, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Chad, Ekvator Ginesi

3. AVRUPA PARA SİSTEMİ

3.1. Avrupa Para Sisteminin Tanımı

13 Mart 1979'da kurulan Avrupa Para Sistemi'nin temel amacı, topluluk içinde parasal istikrarı sağlamak ve istikrarlı bir Avrupa Para Bölgesi kurmak şeklinde özetlenebilir. Sistemin temel özelliği sabit fakat ayarlanabilir döviz kurlarıdır.

Avrupa Para Sistemi şeklinde oluşan girişimler, bir parasal bütünleşme ve sonuçta bir politik birlik çabalarının ilk aşaması olarak da tanımlanabilir. Bu günkü şekliyle bile bu girişimi sonuçlandırmak, çok farklı ekonomik yapıya ve politik amaçlara sahip topluluk üyelerinin farklı çıkarlarının, belirli özverilerle bir noktada uzlaştırılması ile sağlanmıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nda bir para birliği oluşturmanın gereğinin üye ülkeler tarafından benimsenmesinde uluslar arası para bunalımlarının rolü büyük olmuştur. Bu bunalımlar, girişimleri olumsuz yönde etkileyerek para birliğine geçişi engellemiştir. Bu nedenle Avrupa Para Birliği yönündeki girişimleri uluslar arası ekonomik ve parasal olaylardan ayırma olasılığı yoktur⁸.

3.2. Avrupa Para Sisteminin Kuruluş Nedenleri

Dünya'da 1929-1933 yılları arasında yaşanan büyük ekonomik kriz sonrasında uluslar arası ticaret, katlı döviz kuru uygulamaları, yüksek gümrük duvarları, kambiyo kısıtlamaları gibi nedenlerle büyük darbe almıştır. Uluslararası ticareti yeniden canlandırmak amacıyla 1944 yılında Bretton Woods kasabasında yapılan uluslar arası konferansın çalışmaları sonucunda, Dünya

⁸ Ayşegül Şimşek, Avrupa Para Sistemi'nde Enflasyon ve Türkiye, DPT Uzmanlık Tezleri, Yayın no: DPT: 2284-İPGM-432, Ocak 1992, s.9-10

Bankası ve Uluslar arası Para Fonu (İMF) kurulmuştur⁹. Bretton Woods anlaşması gereği, ülke paraları arasında konvertibilite sağlanmasına çalışılmış ve döviz kurlarının belirlenen sınırlar içerisinde dalgalanmasına izin verilmiştir. Bu sistemde Avrupa paraları arasında doğrudan bir ilişki söz konusu değildir. Bir paranın diğerine göre değeri dolar merkezi kuruna belirlenmektedir. 1971 yılına kadar bu uygulama bir sakinca yaratmamaktaydı. Çünkü, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ülke dışında istendiği an doları, sabit altın-dolar paritesinden altına çevirmeyi taahhüt etmekteydi. Böyle bir uygulamadan dolayı dolar, altın kadar güvenceli bir uluslar arası rezerv birimi olarak kabul ediliyordu. Ancak Vietnam savaşı sırasında piyasaya büyük miktarlarda dolar sürülmesi, ABD’de enflasyon oranının artışı ve dolayısıyla dolara karşı güvensizliğin artması nedeniyle bazı ülkelerin ellerindeki dolar rezervlerini altına çevirme talepleri sonucu, 15 Ağustos 1971 tarihinde doların altına konvertibilitesi kaldırılmıştır. Böylece doların değeri de diğer paralar gibi dalgalanmaya başlamış; bundan böyle, dolar merkezi kuru üzerinden hesaplanan ikili kurların sabit tutulabilmesi oldukça zorlaşmıştır. Yaşanan bütün bu olumsuzlukların sonucunda 21.3.1972 tarihinde AET, İMF’ce öngörülen dolar merkezi kurundan +/- 2.25’lik sapmaları muhafaza ederek, üye ülkelerin “ikili kurları” arasındaki dalgalanmaların sınırını giderek daraltmalarını tavsiye etmiştir. Bu işlem literatürde “tüneldeki yılan” şeklinde görülmektedir. Fakat zaman içinde para yılanında da beklenen fayda sağlanamamıştır. 1970’li yılların sonunda uluslar arası plandaki önemli bir diğer olgu da, ABD yönetiminin doları destekleyen parasal politikalarının olmamasıdır. 1973 yılından itibaren gündem gelen petrol krizi ve bunun yarattığı enflasyonist ortamın da etkisi ile Topluluk yeni bir arayış içine girmiştir. 70’li yılların bu olumsuz koşullarında, üye ülkeler arasındaki (özellikle Fransa ve Almanya arasındaki görüş farklılıklarından kaynaklanan) koordinasyonsuzluğun ve Werner Planının başarı ile uygulanmayışının değerlendirilmesinin yapıldığı, Komisyonca hazırlanan Marjolin Raporu’ndan sonra¹⁰ 1977 yılında zamanın Komisyon Başkanı Roy Jenkins’in önerisi ile başlayan çalışmalar, 13 Mart 1979 yılında yürürlüğe giren Avrupa Para Sistemi ile sonuçlanmıştır.¹¹

---

⁹ Günver Gül Turan, Uluslar arası Para Sistemi Dünü ve Bugünü, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, yayın no:205, 1980, s.90

¹⁰ Abdülkadir Mercül, *Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri, Ekonomik-Parasal Birlik Sürecindeki Gelişmeler ve Türkiye*, Elif Kitabevi, Kasım 2002, s.232

¹¹ T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, *Avrupa Topluluğu ve Türkiye*, 2. Bası, 1993, s:103

3.3. Avrupa Para Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Ekonomik ve parasal birliğin (EPB) gelişiminde tarihsel sürece baktığımızda, Roma Anlaşması ekonomik entegrasyon sürecini kapsamakla birlikte, EPB kavramını ve ona ulaşımı sağlayacak mekanizmaların hukuki temelini içermemekteydi. EPB fikri, 1959 yılında Jean Monnet başkanlığında toplanan Birleşik Avrupa için eylem komitesi tarafından “Avrupa Maliye Politikası” oluşturulması amacıyla hazırlanan bir raporda EPB’nin ana hatlarının ortaya konulmasıyla oluşturulmuştur. Ancak AET’nin kurulmasından sonra, öncelik üye ülkeler arasında oluşturulacak gümrük birliğine ve yine oluşturulacak olan ortak tarım politikasına verilmiştir.

Daha sonra, AET’nin 1968 yılında gümrük birliğini gerçekleştirmiş olması, topluluğun en önemli ortak politikalarından biri olan ortak tarım politikasının üyeler arasında sabit kur ilişkilerini gerekli kılması ve nihayet uluslar arası para sisteminde 1960’lı yıllar boyunca krizlerin dönem sonuna doğru ağırlaşması ve Avrupa’nın ABD Doları karşısında bir parasal ağırlık oluşturma fikri ile Avrupa’nın ekonomik entegrasyon sürecinin son aşamasını teşkil eden EPB’nin temelleri Konsey’in 12 Aralık 1968 tarihinde yapmış olduğu toplantıda atılmıştır. Toplantıda, ekonomi politikalarının yakınlaştırılması ile Topluluk içinde parasal birlik kurulması konusunda görüş birliğine varılmıştır. 12 Şubat

1969 tarihinde, Fransız iktisatçısı ve zamanın başbakanı Prof. Raymond Baree tarafından bir rapor hazırlanmıştır.

Bu çalışmaya göre;

- Dış ödeme zorlukları ile karşılaşan yeni üyelere otomatik olarak ve şarta bağlanmaksızın kısa vadeli kredi verilmesi,
- Büyüme hızları arasında anlaşma sağlanması,
- Devamlı dış ödeme gücünü çeken üyelere orta vadeli kredi açılması,
- Dolar’ın uluslar arası para sistemindeki rolünü azaltmak amacıyla resmi pariteler etrafındaki dalgalanma marjının kaldırılması (tek bir para birimine geçiş) öngörülmüştür¹²

---

¹² Karluk, *Uluslar arası Ekonomi*, s.480

Fransa Cumhurbaşkanı George Pompidou, 1-2 Aralık 1969'da La Haye'de, Topluluk Devlet Başkanlarının katıldığı Zirve'de, Avrupa'da bir para birliğinin kurulması için çağrıda bulunmuştur. Bu çağrı üzerine Barea raporu esas alınarak yeni bir çalışmaya başlanmıştır. Bu çalışmayı, Lüksemburg Başbakanı ve Maliye Bakanı Pierre Werner, Barea'nin raporu temel alınarak hazırlanan rapor Werner raporu olarak bilinmektedir. Bu rapora göre, 1980 yılına kadar EPB aşamalı olarak gerçekleştirilecek, tek bir topluluk parası yaratılacak ya da en azından döviz kurları geriye dönülemez biçimde sabitleştirilerek ulusal paraların tam konvertibilitesi sağlanacak, Topluluk Merkez Bankası kurulacak ve Topluluk sermaye hareketleri tümüyle serbestleştirilecekti. Ancak bu dönemdeki çabalar, Bretton Woods Para Sistemi'nin çökmesi, dünya petrol krizi ve onu izleyen ekonomik durgunluk neticesinde başarıya ulaşamamıştır.

1971-1974 Yılları arasında geliştirilen iki-bağlı kur sistemi, üye ülkelerin birbirlerine göre dar sınırlarla dalgalanan ulusal paralarının ABD Doları karşısında daha geniş aralıklar içinde dalgalanmasından oluşmaktaydı. Ancak uluslar arası konjonktürde petrol şokuyla başlayan gelişmeler sonucunda oluşan ortamda, üye ülkelerde farklı ve bağımsız ekonomik ve parasal politikaların uygulanmasına gidilmiş ve bu sistem de başarıya ulaşamamıştır.

1977 Yılından sonra EPB çalışmaları tekrar ivme kazanmış ve 4-5 Aralık 1978'de Brüksel'deki Konsey Toplantısı'nda Avrupa Para Sistemi'nin yürürlüğe girmesine ilişkin karar kabul edilmiştir.

13 Mart 1979 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Para Sistemi ile amaçlanan şey, Avrupa'da bir parasal istikrar bölgesi yaratmaktır. Avrupa Para Sistemi, ayarlanabilir sabit kur sistemidir ve üç ana unsuru bulunmaktadır. Bunlar ; Avrupa Para Birimi (ECU), Döviz kuru ve müdahale mekanizması, kısa ve orta vadeli finansman mekanizmaları'dır¹³.

3.3.1. Avrupa Para Birimi (ECU)

Avrupa Para Birimi ECU (European Currency Unit), Avrupa paralarından meydana gelen bir sepete dayanan ve Topluluk para otoriteleri tarafından "ödeme aracı" ve "hesap birimi" olarak kabul edilen resmi suni bir para birimidir. ECU hesap birimi olmasının yanında aynı zamanda ödeme aracı özelliğini de taşımaktadır. Bu niteliğiyle bir rezerv para durumundadır.

---

¹³ Ebru Arısoy, Ekonomik ve Parasal Birlik Sürecinde Tek Para Euro'ya Geçiş, *T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü*, Ocak 1999, s. 1-2

ECU bir sepet paradır. Topluluk üyesi her ülkenin kendi ekonomik potansiyeline göre sepette bir payı vardır. Değişim mekanizmasında ise, sisteme dahil olan her üye ülkesinin parasının ECU'ye belli bir merkezi karşılık oranı mevcuttur. Bu oranlar üye ülkelerin ortak mutabakatı üzerine belli marjlar dahilinde değiştirilebilir. ECU kaydi para olmanın getirdiği dezavantajlara rağmen, uygulamada büyük başarı sağlamış ve uluslar arası finans dünyasının vazgeçilmez dövizlerinden biri haline gelmiştir. Bankacılık işlerinde ortak hesap birimi olmaktan başlayarak kredi aracı olmaya kadar varan çok geniş bir işlev yelpazesine sahip olmuştur.¹⁴

ECU'nun başlıca dört görevi vardır;

- Avrupa Para Sistemi'nin döviz kuru mekanizmasında her milli paranın bir ECU karşısındaki değeri olan “merkezi kurların” belirlenmesinde ortak piyasa olarak kullanılır.
- Her milli paranın döviz kurunda meydana gelecek “sapma eşiği”nin hesaplanmasında referans birimi olarak yer alır.
- Destekleme *faaliyetlerinden* doğan borç ve alacakların hesaplanmasında ve ödemesinde kullanılır. Bu anlamda Topluluk paraları arasında “ödeme aracı” ve “rezerv” birimidir.
- Avrupa Para Sistemi'nin işleyişinde temel “hesap birimidir”. Avrupa Parasal İşbirliği Fonu'nun vadeli destek ve orta vadeli mali ve kredi yardım mekanizmalarında hesap birimi olarak altının yerini almıştır¹⁵.

3.3.2. Döviz Kuru Mekanizması

Avrupa Para Sistemi'nin üç önemli temelinden biri, döviz kuru mekanizmasıdır. Bu mekanizmada üye ülkelerin döviz kurları belirli dalgalanma aralıkları içinde hareket etmektedir. Mekanizmaya dahil ülkelerin döviz kurlarındaki dalgalanmaların sınırlarını belirleyen iki kriter vardır. Diğer bir deyişle mekanizmada iki tür dalgalanma marjı vardır.

3.3.2.1. Zorunlu Müdahale Sınırları

Sisteme dahil her Avrupa Topluluğu üyesi ülke parasının ECU ile ifade edilen ve belirli bir süre değişmez kabul edilen bir karşılığı, yani merkezi kuru vardır. Merkezi kurlar ülkelerin aldıkları karara göre değiştirilebilir. Döviz kuru mekanizması kapsamındaki para birimlerinden biri veya birkaçı dalgalanma aralıklarının para birimlerinden biri veya birkaçı dalgalanma

¹⁴ Sudi Apak, Uluslararası Bankacılık ve Finansal Sistemler, *Emlak Bankası*, İstanbul, Eylül 1993, s.94

¹⁵ Karluk, *Uluslar arası Ekonomi*, s.489

aralıklarının dışına çıkma tehlikesi gösterdiği zaman merkez bankaları müdahalelerle para birimlerini belirlenen marjların içine çekmeye çalışırlar. Ancak müdahaleler sonuçsuz kalırsa, para birimlerinin birbirlerine karşı merkezi kurları yeniden belirlenir. Bu kurlara dayanarak her üye ülke parası ile diğer üye ülke paraları arasında çapraz kurlar belirlenir.

3.3.2.2 Sapma Eşiği

Avrupa Para Sistemi'nde döviz kuru sistemine dahil olan her para için öngörülen yüzde 15 oranındaki maksimum dalgalanma marjının yüzde 75'ine eşit bir sapma eşiği belirlenmiştir. Sapma eşiği, bir çeşit alarm çanı görevi yapmaktadır.

Sistemde ECU sepeti içinde daha çok ağırlığa sahip olan ülke paralarının sapma eşikleri dar, sepet içinde daha az ağırlığı olan üye ülke paralarının sapma eşikleri ise geniştir. Bir ülke parasının ECU ile ifade edilen piyasa değeri, ECU'nün merkezi kurundan ancak belirtilmiş olan yüzde 15 sınırının yüzde 75'i oranında sapabilir. Sistemde azami sapma, bir milli paranın aynı oranda diğer bütün milli paralar karşısında piyasada yüzde 15 alt ve üst müdahale sınırlarına ulaştığında söz konusudur. Eğer milli bir para ECU'ya oranla kendi sapma eşiğini aşarsa, ilgili ülkenin otoriteleri müdahalede bulunacaklardır. Bunun için, müdahaleyi yapan ülke parasından en fazla sapma gösteren para yerine çeşitli paralar kullanılır. Para politikası tedbirleri merkezi kurların değiştirilmesi ve diğer ekonomi politikası tedbirleri ile de desteklenir.

3.3.3. Kredi Mekanizması

Avrupa Sistemi'nin kuruluşunda döviz kuru mekanizmasının işleyişini kolaylaştırmak ve ödemeler dengesi zorluklar karşılaştıran ülkelere yardım etmek amacıyla, kredi olanakları oluşturulmuştur. Avrupa Para Sistemi'ndeki kredi mekanizmasında üç tür finansman şekli vardır.

3.3.3.1. Çok Kısa Vadeli Finansman

Avrupa Para Sistemine katılan üyelerin merkez bankalarının birbirlerine sınırsız tutarda 45 gün vade ile sağladıkları kredilerdir. Gerektiği takdirde vadesi bir üç ay daha uzatılabilmektedir. Bu krediler döviz piyasasına müdahale etmek amacıyla kullanılır ve ECU cinsinden belirlenir. Bu desteğin faizi, Topluluk merkez bankalarının uyguladıkları iskonto oranlarının ağırlıklı ortalaması üzerinden hesaplanır.

3.3.3.2. Kısa Vadeli Finansman

Sisteme dahil olan üyelerin dış dengesizliklerini gidermek için merkez bankalarına verilen kredilerden oluşur. Mekanizma, üye ülkelerin merkez bankalarının borç ve alacak kotalarına

dayanır. Her üye ülke merkez bankasının ne kadar ödünç verebileceğini belirleyen borç ve alacak kotaları vardır. Alacak kotaları, borç kotalarının iki katıdır. Bu finansmandan yararlanma herhangi bir şarta bağlanmamıştır ve kredilerin süresi üç aydır. Faizi ise ECU sepetine dahil olan ülke paralarının faizlerinin ağırlıklı ortalamasına eşittir.

Avrupa Parasal İşbirliği Fonu çok kısa vadeli ve kısa vadeli finansman yönetiminden sorumlu olmuştur.

3.3.3.3. Orta Vadeli Finansman

Topluluk içinde bir nevi karşılıklı yardımlaşma mekanizmasıdır. 22 Mart 1971'de Konsey kararı ile oluşturulmuştur. Topluluk üyelerinden biri eğer bir dış ödeme sorunu ile karşılaşarsa Konsey bu üye ülkeye orta vadeli finansal yardımda bulunur. Krediyi alan ülkenin kendisine Konsey tarafından önerilen maliye ve ekonomi politikalarını izleyeceğini taahhüt etmesi gerekir. Kredilerin geri ödenme süresi 2-5 yıl arasındadır ve ECU cinsindedir¹⁶

3.4. Maastricht Antlaşması

İki kutuplu dünyanın sona ermesi ile birlikte ABD ve Avrupa arasında “Batı'nın dünya üzerindeki egemenliği için” yoğun bir rekabet başladı. 1990'lı yılların hemen başında Avrupa (AB), Maastricht Doruğu ile “geleceğin Avrupa Birleşik Devletlerini kurmak için karar aldı. Kendi parlamentosu, parası, dış politikası, ordusu ile bütünleşmiş bir Avrupa kurmak zorunluluğunu duydu. Bunu başaramadığı takdirde, ABD'nin üstün askeri, siyasi ve iktisadi gücü karşısında, aynen soğuk savaş yıllarında olduğu gibi onun gölgesinde kalacağını biliyordu.

Avrupa'nın hedefi, Batı kapitalizminin dünya üzerindeki tek kutuplu dünyasında, “ABD karşısında ezilmeden, hatta ileride Avrupa egemenliğinde Batı merkezli bir dünya düzeni kurmaktır”. Maastricht bunun ön anlaşmasının yapıldığı tarihi bir toplantı idi.¹⁷

9-10 Aralık 1991 tarihinde Hollanda'nın Maastricht şehrinde toplanan Avrupa Topluluğu Devlet ve Hükümet Başkanları Avrupa Birliği Antlaşması metni üzerinde anlaşmışlar ve 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht Antlaşmasını imzalamışlardır. Maastricht Antlaşması, ekonomik ve siyasal bütünleşmenin gerçekleştirilmesine yönelik en kapsamlı ve önemli belgedir. Maastricht Antlaşması ile EPB hedefi belirlenmiş, ancak Birliğin nasıl gerçekleşeceği konusunda bir bilgi

¹⁶ Pınar Özbay, Avrupa Para Birliği ve Euro, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Araştırma Genel Müdürlüğü Tartışma Tebliği*, no:9702, Ankara 1997

¹⁷ Erol Manısalı, *Yeni Dünya düzeninde Batı ve Türkiye*, Derin yayınları, 2. basım, İstanbul 2003, s.19

verilmemiştir. Bu amaçla oluşturulan Teknik Komitenin Raporu 15-16 Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde onaylanarak, uygulamaya konulmuştur. Tek para biriminin adının Euro olarak belirlenmesi kararı da bu toplantıda verilmiştir. Bu sürecin gelişimi ve aşamaları aşağıdaki gibidir¹⁸;

Maastricht Antlaşmasında öngörülen ekonomik yakınlaşma kriterleri şunlardır;

- Birliğe üye ülkelerin 12 aylık enflasyon oranlarının ortalaması, en düşük enflasyon oranına sahip 3 ülkenin enflasyon ortalamasından en fazla 1.5 puan fazla olabilecektir.
- Kamu borçlarının Gayri Safi Milli Hasıla'ya (GSMH) oranı en fazla %60 olacaktır.
- Bütçe açığının GSMH'ya oranı en fazla %3 olacaktır.
- Her üye ülkede uzun vadeli faiz oranlarının ortalaması en iyi 3 üyenin uzun vadeli faiz oranı ortalamasından en çok %2 fazla olabilir.
- Son iki yıl itibariyle üye ülke parası diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmiş olmamalıdır.

a-) Birinci Aşama

EPB'nin birinci aşaması 1 Ocak 1990-31 Aralık 1993 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Bu aşamada Maastricht Antlaşması ile belirlenen bütün önlemler uygulanmıştır. Özellikle AB içerisinde ve AB ile üçüncü ülkeler arasında sermayenin serbest dolaşımını engelleyen bütün uygulamalar kaldırılmıştır. Aynı zamanda AB ve üye ülkelerce, ekonomik yakınlaşma kriterlerine uyum için gereken çaba gösterilmiş, bütçe açıkları ve enflasyon üzerine birkaç yıllık programlar hazırlanmıştır. Ekonomik ve Mali komitenin değerlendirme alanına giren bu programlar, üye devletlerde sürdürülebilir düşük enflasyon ve devlet borçları ile döviz kuru istikrarını amaçlamaktadır.

b-) İkinci Aşama

1 Ocak 1994-31 Aralık 1998 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Bu aşamada Euro'nun tek para olarak kullanılması sürecine uyum amaçlanmıştır. En önemli kurumsal düzenleme ise Avrupa Para Enstitüsü'nün (APS) kurulmasıdır. APE, Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) ön kuruluşudur ve başlıca amacı EPB'nin 3. aşamasında AMB'nin faaliyetlerine başlayabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmaktır. APE, 1994 yılında kurulmuştur. Ana hedefi Para Birliği'nin üçüncü aşamasına geçiş için gerekli hazırlıkları yapmaktır. APE, ayrıca üye ülkelerin uyguladıkları para

---

¹⁸ Rıdvan Karluk ve Özgür Tonus, *Avrupa Para Birliği ve Geleceği*, <http://www.econturk.org/ozgureu.pdf>, s.17

politikaları arasındaki koordinasyonu sağlar ve üye ülkelerin uyguladıkları para politikaları arasındaki koordinasyonu sağlar ve üye ülkelerin Merkez bankalarına öneride bulunur. İkinci aşamadaki diğer önemli gelişmeler aşağıda sıralanmıştır;

- Kamu sektörünün finansmanını yasaklayan düzenlemeler
- Finans sektöründe, kamu sektörü kuruluşlarına ayrıcalıklı yer verilmesini sağlayacak düzenlemeler.
- Üye ülkelerin kamu sektörü sorumluluklarının birlik veya bir başka üye ülke tarafından üstlenilmesini engelleyen düzenlemeler.
- Üye ülkelerin aşırı bütçe açıklarından korunması. Bu konuda Konsey, üye ülkelerin bütçe performanslarını izleyecek, gerektiğinde düzeltme yoluna gidecektir.
- Üye ülkelerin Merkez Bankalarına yasal olarak bağımsızlık statüsü kazandırmak.

c-) Üçüncü Aşama

EPB'nin üçüncü ve son aşaması olan 1 Ocak 1999 ile 1 Ocak 2002 tarihleri arasında, üye ülkelerin ulusal para birimlerinin, Birliğin ortak para birimi olan Euro'ya dönüşümünün hukuki çerçevesi ile ilgili olarak, AB Konseyi tarafından hazırlanmış iki ayrı tüzük bulunmaktadır.

Buna göre:

I. Maastricht Antlaşması'nın 235. Maddesine istinaden Avrupa Birliği Konseyi Tarafından çıkarılan EC 1103/97 sayılı Tüzük 20 Haziran 1997 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, tüm AB üyesi ülkeler için geçerlidir. Bu çerçevede;

- 1 Ocak 1999 tarihin itibaren 1 ECU, 1:1 oranında (1 ECU=1 EURO) Euro'ya çevrilecektir.

- *Sözleşmelerin sürekliliği (pacta sunt servanda)* ilkesi çerçevesinde sözleşmelerin ve hukuki enstrümanların devamlılığı garanti altına alınmıştır. Euro'nun kullanımı; bir hukuki enstrümanın şartlarında değişikliğe yol açmayacak veya herhangi bir hukuki enstrümana dayalı olarak bir edimi yerine getirirken, akdin taraflarına bir mazeret öne sürme ya da sözleşmeyi tek taraflı olarak değiştirme ve feshetme hakkını vermeyecektir.

- Euro'nun EPB'ye üye ülkelerin paraları cinsinden değeri 6 rakam (six significant figures) olarak belirlenecektir. Euro'ya dönüşüm sırasında 1 Ocak 1999 tarihinde resmen saptanan ve geri dönüşü olmaksızın kesinleştirilen pariteler aynen kalacak, yuvarlama yapılmayacak, ters

kotasyon kullanılmayacaktır. Bir ulusal paranın diğer bir ulusal paraya dönüşümü sırasında Euro, virgülden sonra üç haneden daha az yuvarlanamayacaktır.

- Ulusal paralar yukarı ya da aşağı en yakın ondalığa tamamlanacaktır.

2. *Maastricht Antlaşması'nın 109 1 (4) maddesine göre hazırlanan EC/974/98 sayılı Tüzük 1 Ocak 1999 tarihinde yürürlüğe girecektir. Söz konusu düzenleme EPB üyeleri açısından bağlayıcıdır.* Buna göre:

- 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren EPB'ye katılan ulusal paralar Euro'nun alt birimi (subdenomination) olarak işlem görecektir.

- 1 Ocak 1999 – 31 Aralık 2001 tarihleri arasındaki geçiş döneminde Euro, taraflarca serbest olarak *Zorunluluk/Yasak Yok İlkesi (no-compulsion/no-prohibition)* çerçevesinde sadece kaydi işlemlerde kullanılacak, 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren ise Euro nakit olarak ta kullanılmaya başlanacaktır. Bu dönemde taraflar aksine anlaşmadıkları sürece, ulusal paralar cinsinden düzenlenmiş kontratlar geçerli olmaya devam edecektir. 31 Aralık 2001 tarihinden sonra sözleşmeler Euro üzerinden yapılacak, ulusal paralar kullanılmayacaktır.

- Kamu borçlarının Euro'ya dönüşümü (redenomination) *Zorunluluk/Yasak Yok İlkesinin* istisnasını oluşturmaktadır. 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren kamu borçları Euro üzerinden ihraç edilecek, mevcut kamu borçları ise belirlenen sabit oranlardan Euro'ya çevrilecektir. *Zorunluluk/Yasak Zorunluluk/Yasak Yok İlkesinin* istisnasını oluşturmaktadır. 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren kamu borçları Euro üzerinden ihraç edilecek, mevcut kamu borçları ise belirlenen sabit oranlardan Euro'ya çevrilecektir. *Zorunluluk/Yasak Yok İlkesinin* diğer istisnaları ise, sermaye piyasasında işlem görece menkul kıymetler ile diğer borçlular tarafından ihraç edilen para piyasası araçlarıdır.

- Geçiş dönemi sonunda (31 Aralık 2001) tüm sözleşmelerde ulusal para birimleri sabit dönüşüm oranları kullanılarak, otomatik olarak Euro'ya dönüştürülecek ve o tarihten sonra ulusal para birimleri ile ifade edilmiş sözleşmelerin geçerliliği kalmayacaktır.

- 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren Euro kağıt ve madeni paraların tedavüle çıkması ile Euro, Euro alanında tam hukuki statüye sahip tek para olacaktır. Parasal birliğe katılan ülkelerin ulusal kağıt ve madeni paraları ise en geç 30 Haziran 2002 tarihinde tedavülden kaldırılacağından,

bu tarihten itibaren Euro'nun artık Parasal birlik üyelerinde herhangi bir ulusal para birimi ile hukuki statü paylaşımı söz konusu olmayacaktır.¹⁹

Görevi Parasal Birliğin üçüncü aşaması için gerekli yapısal, yasal ve teknik alt yapı çalışmaları ve ön hazırlıkları tamamlamak olan Avrupa Para Enstitüsü, 1 Haziran 1998 tarihinde görevlerini Avrupa Merkez Bankası'na devretmiştir. AMB'sı 1 Temmuz 1998'de resmen görevine başlamıştır. (AT Antlaşması, md. 112/1). AMB'nin kurulmasıyla Parasal Birliğin ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemine geçiş hazırlıklarının tamamlanması sorumluluğu AMB'ye geçmiştir. AMB'sı Yönetim Konseyi ilk toplantısını 2 Haziran 1998'de Başkan Wim Duisenberg yönetiminde yapmıştır. AMB'sı Euro Bölgesi para politikasını 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren uygulamaya koymuştur.

Banka'nın görevleri şunlardır:

- Her türlü para politikalarını üye ülkeler merkez bankaları ile işbirliği yaparak uygulamak,

- Birliğin parasal istikrarını korumak,

- Birliğin kur politikasını belirlemek,

- Tek paranın tedavülünü sağlamak,

- Döviz işlemlerini yönetmek,

- Resmi döviz rezervlerini tutmak ve yönetmek,

- Ödeme işlemlerini düzenlemektir.

AMB, bankacılık sektörünün denetimini ve mali sistemin istikrarı gibi konularda AB kurumlarına ve ulusal hükümetlere danışmanlık görevini yerine getirmektedir.

AB'de parasal birliğin başarısını, yarı federal sisteme dayanan üye ülke merkez bankaları ile Avrupa Merkez Bankası'ndan oluşan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS) belirleyecektir. AMBS, Avrupa Merkez Bankası ve Eurosystem'e üye ülke ulusal merkez bankalarına ek olarak, EPB'nin üçüncü aşamasında Euro'yu benimseyen AB üyesi ülkelerin ulusal merkez bankalarından oluşan bir sistemdir. AMBS, AMB Yönetim Konseyi, Yönetim Kurulu ve Genel Konsey tarafından yönetilir. AMBS'nin temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. AMBS, Euro Bölgesi'nde tek para politikasından sorumludur. AMBS, kaynakların etkin kullanımını

---

¹⁹ Arisoy, s. 6-7

destekleyen, rekabetin serbest olduğu bir açık pazar ekonomisi ilkesine uygun olarak belirlenen ilkelere uygun olarak hareket eder.

AMBS aracılığıyla yürütülecek temel görevler şunlardır:

- AB'nin para politikasını tanımlamak ve uygulamak,
- Döviz işlemlerini yürütmek,
- Üye devletlerin resmi kambiyo rezervlerini tutmak ve yönetmek,
- Ödeme sistemlerinin iyi işleyişini geliştirmek.²⁰

1 Ocak 1999 tarihi ile birlikte üye ülkelerin milli paralarının Euro'ya dönüşüm geri dönülemez biçimde belirlenmiştir. 1 Ocak 1999'da 11 ülkenin ulusal parasını sabit olarak Euro'ya dönüştürülmüş, Yunanistan ile düzenlemelerin de 1 Ocak 2001'de yürürlüğe girmesiyle 12 ülkenin paralarının Euro'ya dönüşümü tamamlanmıştır. Euro'ya katılmadıkları için İngiltere, Danimarka ve İsveç hariç diğer 12 ülkenin ulusal para birimleri 1 Temmuz 2002 tarihinde tedavülden kalkmıştır²¹. Euro artık tamamıyla tek Avrupa parası olmuştur.

3.5. Avrupa Para Sisteminin Yönelik Bir Değerlendirme

Euro'nun dolanıma girmesiyle birlikte, "tek devlet tek para" ilkesini, "tek pazar tek para" ilkesi ile değiştiren Avrupa Para Birliği tam anlamıyla gerçekleşmiş olacaktır. Ancak başta maliye politikası ve çalışma hayatını düzenleyen yasalar olmak üzere pek çok alanda harmonizasyon sağlanamamıştır. Başka bir deyişle, Avrupa Merkez Bankası'nın uygulayacağı para politikası, uyumlu maliye politikaları ile desteklenemeyecektir. 1990 Avrupa Para Birliği Komisyonu'nun "Bir Pazar Bir Para" raporunda, Birliğe dahil ülkelerin ekonomilerinin önemli ölçüde benzeştiği, dolayısıyla ortaya çıkacak talep şoklarının daha ziyade simetrik nitelik taşıyacağı, yani bütün ülkelerde benzer sorunlar yaratacağı öne sürülmektedir. Avrupa Birliği Komisyonu asimetrik şokların parasal kesimden kaynaklandığı düşünmektedir. Bu durumda ise ortak para politikasıyla daha etkili bir tavır almak mümkün olacaktır. Ancak Avrupa Birliği Komisyonu'nun bu iyimser değerlendirmelerine tam olarak katılmak mümkün değildir. Bu konuyla ilgili genel izlenim Euro bölgesinde ücret esnekliğinin ve emek mobilitesinin çok yüksek düzeyde olmadığı yönündedir. Yani Euro bölgesinin "optimal para alanı" oluşturduğu yönünde ciddi kuşkular bulunmaktadır.

²⁰ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2005, s.590-600-601

²¹ Ayşe Roy, *Şu AB Neyin Nesi?*, *AB-Türkiye İlişkileri Derneği*, 1. Baskı, Temmuz 2002, s.7

Bu arada Parasal Birliği görünür gelecekte olumsuz yönde etkileyecek bir gelişmeye işaret edecek olursak, Birliğin lokomotifi niteliğinde olan Federal Almanya'da bütçe açıkları çok ciddi boyuta ulaşmış durumdadır. Fiskal disiplin açısından günümüz Almanya'sı, İtalya, Yunanistan gibi ülkelerin bile gerisinde kalmıştır. Bu demektir ki lokomotif ülkenin ekonomik sorunları diğer Euro ülkelerinden farklılaşmaktadır. Bu değerlendirmeler uzantısında Euro bölgesinde (görünür gelecekte) ekonomik yavaşlamanın hızlanacağı yönünde bir izlenim ortaya çıkmaktadır.

Avrupa Merkez Bankası, fiyat istikrarını öncelikli bir hedef olarak açıklamış; bunun için de para miktarı ve enflasyon büyüklüklerini hedeflerini belirleyen bir strateji benimseyeceğini açıklamıştır. Bu strateji Avrupa Merkez Bankası'nın kurlardaki değişime duyarsız kalmasına yol açabilecektir. Bu durum Euro'nun istikrarsız bir seyir izleyeceği beklentisini kuvvetlendirmektedir. Euro bölgesi ülkeleri artık finansal kesimi baskılayan bir sistemi terk etmekte, rakiplerine benzemeye başlamaktadır. Euro'ya geçiş bu süreci pekiştirecek, finansal piyasalarda rekabeti arttıracaktır. Ancak bu gelişmenin fon maliyetlerini düşürmesi görünür gelecekte pek olası görünmemektedir. Çünkü global durgunluk nedeniyle fon maliyetleri esasen çok düşük durumdadır, ayrıca Federal Almanya'nın borçlanma gereksinimi ve Avrupa Merkez Bankası'nın sıkı para politikası faizlerin daha da düşmesini engelleyici niteliktedir.²²

BÖLÜM 2

AB – TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN TÜRK PARA SİSTEMİNE ETKİLERİ

4. Yabancı Sermaye

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmada karşılaştıkları en önemli sorun, yatırımları finanse edecek tasarrufların yetersiz olmasıdır. Bundan ötürü gelişmekte olan ülkeler dış tasarruflara muhtaçtır. Bir başka deyimle gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin tasarruflarına ihtiyaç duymaktadır. Dış tasarruflar gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere çeşitli şekillerde gelebilir. 1960'lı yıllara kadar en yaygın olan şekil, devletten – devlete veya çeşitli uluslar arası kuruluşlardan devletlere yapılan direkt yardımlar idi. Fakat bu yardımların miktar olarak kısıtlı olması ve genellikle siyasi tercihlere göre değişmesi, devletten – devlete yardımların önemini gittikçe azaltarak yerini özel direkt yabancı sermaye yatırımlarına bırakmıştır.

²² Merih Paya, "Euro'nun Türkiye'ye Olası Etkileri", *İSO Dergisi*, Yıl 2002, no: 430, s.12

Yabancı sermaye konusu hemen hemen her ülkede çok büyük tartışmalara sebep olmuştur. Yabancı sermayenin gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarına katkıda bulunamayacağı, bir yeni tür sömürgecilik olduğu, ekonomik bağımlılığa sebep olabileceğini ileri süren ve politik yönü ağır basan görüşlerin yanı sıra ekonomiye çok yönlü katkılarını belirten tamamen aksi görüşte literatürde geniş bir şekilde tartışılmıştır.

4.1.Yabancı Sermayenin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi

Daha önce belirtildiği gibi yabancı sermaye, yatırım yaptığı ülke üzerinde çok yönlü katkılar yaratmaktadır. Bu katkı, üretim miktarı, istihdam, fiyatlar, gelir düzeyi, ihracat, ithalat, genel refah, eğitim ve yönetim alanlarında kendisini göstermektedir. Bu katkıların bir kısmı sosyal olarak ölçülebilir katkılardır. Bir kısmı ise sayısal yönden ölçülebilme niteliğinden mahrumdur. Söz konusu etkilerden sayısal olarak ölçülebilecek nitelikte olanları iki ana grupta toplamak mümkündür.

a. Yabancı sermaye yatırımlarının milli gelir üzerindeki etkisi

b. Ödemeler dengesi üzerindeki etkisi

a-) Milli Gelir Üzerine Etkisi

Yabancı sermaye yatırımlarının milli gelir üzerindeki etkisi iki grupta incelenebilir:

i. Direkt Faydalar

her şeyden önce yabancı sermaye yatırım yaptığı ülkeye teknoloji getirir, yeni istihdam alanları açar, işsizliği azaltır. Bu katkılar yabancı sermayenin faaliyet gösterdiği ana kuruluşun sınırları içinde kalmaz Yan faaliyet ve sektörlere de yayılır. Yatırım sonucu faaliyete geçen teşebbüsün ürettiği mal ve hizmet ile bunların üretimi için yapılan harcamalar arasındaki fark, ekonomiye katkıyı belirler ki buna “net katma değer denir”. Bir başka deyimle net katma değer, üretim faktörlerine yapılan ödemelerin toplamına eşittir.

ii. Endirekt Faydalar

Yabancı sermaye yatırımları sadece kendi yatırımlarının değil, fakat yurt içindeki diğer kuruluşların verimliliğini de artırabilir ve bu şekilde milli gelire olumlu bir şekilde katkıda bulunur. Örneğin yatırım yapılan ülkelerde diğer firmalara teknik konularda yardım yapabilir, mamullerini bu firmalara daha ucuz fiyattan satma imkanı sağlayabilir. Otomotiv sanayide olduğu gibi yeni yan sanayiler yaratarak istihdama da katkıda bulunabilir, yeni iş alanları yaratır.

4.2.Yabancı Sermayenin Ekonomiye Maliyeti

Yabancı sermayenin bir ülke ekonomisine maliyeti, üretimde kullanılan (teknolojide dahil olmak üzere) yabancı faktörlere yapılan ödemelerin toplamına eşittir. Bu ödemeler kar, lisans ücreti, faiz ve royalti v.s.nin transferi şeklinde olmaktadır. Böylece bir ülkede yabancı sermayenin ekonomiye katkısını ölçebilmek için bir fayda/maliyet analizi yapmak ve toplam faydaların toplam maliyetlerle karşılaştırılması gerekmektedir. Çok doğal olarak bu tür karşılaştırmada fayda/maliyet oranı (1) den büyük olduğunda, yabancı sermaye ülke ekonomisine olumlu bir şekilde katkıda bulunuyor demektir.

b-) Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi

Milli gelir etkisinde olduğu gibi, yabancı sermayenin yatırım yaptığı ülkenin ödemeler dengesine etkisi de zamanla değişebilir. Başlangıçta ülkeye gelen yabancı sermaye, ödemeler dengesi üzerinde oldukça olumlu bir etki yaratır. Faaliyetler devam ederken yabancı sermaye yatırımı,yaratacağı ithal ikamesi ve ihracat ile demeler dengesine pozitif katkıda bulunur. Öte yandan teşebbüsün hammadde ve malzeme ithali ve dış faktörlere ödemeler yapması, ödemeler dengesini olumsuz yönde etkiler. Ayrıca yabancı sermaye yatırımı, gelir düzeyini artırmada olumlu bir etkiye sahipse de bu ileride ülkenin ithalat eğilimini de artırabilir. Nihayet, yatırımın herhangi bir şekilde tasfiyesi yine ödemeler dengesini olumsuz yönde etkiler.²³

4.3. Sermayenin Serbest Dolaşımı

Sermayenin serbest dolaşımının amacı, AB'den Türkiye'ye gelen ve Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunacak özel sermayeye tanınan rejimin iyileştirilmesidir. Sermayenin serbest dolaşımının sağlanması, uzun dönemde gerçekleştirilecek bir ilkedir. Ankara Antlaşması'nın 20 nci maddesi ile akit taraflar Anlaşma amaçlarının gerçekleştirilmesine yarayacak ve taraflar arasındaki sermaye hareketlerini kolaylaştıracak danışmalarda bulunacaklardır. Türkiye'ye gelecek sermayenin teşvikini sağlayacaklar, Topluluk üyesi gerçek ve tüzel kişiler, Türkiye'nin yabancılara tanıdığı bütün kolaylıklardan yararlanacaklardır. 19 ncı madde ile de taraflar, sermaye ve ücret transferlerinin, alacaklının veya faydalananın ikamet ettiği ülke parasıyla yapılmasına izin vereceklerdir.

Katma Protokol'ün 50 nci maddesi, Ankara Anlaşması'ndaki hedeflerin gerçekleşebilmesi için, Türkiye'nin Topluluktan gelen yabancı sermayeye tanıdığı rejimi

²³ Ünal Bozkurt , *Ekonomide Yabancı Sermaye*, YASED , Yayın no:15, 1999, s.5-6

iyileştirmek için gayret gösterdiğine ilişkindir. 52 nci madde ise, tarafların aralarındaki sermaye hareketlerine ve bu hareketlere ilişkin cari ödemelere zarar verecek yeni kısıtlamalar koymamalarını, sermaye işlem ve sermaye transferlerinin yapılmasında uygulanan izin ve kontrol işlemlerini basitleştirmelerini ve bunun için birbirlerine danışmalarını öngörmüştür.

Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'de (Md.50-52) yer alan bu hükümlere rağmen, Aralık 1983 tarihinde kambiyo mevzuatının liberalleştirilmesine kadar bu konuda fazla bir gelişme olmamıştır. 12 Aralık 1986 tarih ve 86/10853 sayılı kararname ile yürürlüğe konulan “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı” ile bürokratik formaliteler basitleştirilmiş, yatırımlardan sağlanan gelirler ile ücret ve diğer transferler garanti altına alınmıştır. Gerek kambiyo mevzuatının liberalleştirilmesi ve gerekse yeni Çerçeve Kararnamesi'nin çıkarılmasında Topluluk ile bütünleşme ilk planda ilk planda düşünülmemiştir. Bununla beraber Topluluk ülkeleri ile olan ekonomik ilişkiler ve Türkiye'de ki yabancı sermaye yatırımlarının yarısının AET ülkelerine ait olması, bu konularda atılan adımların Topluluk ülkeleri ile bütünleşmedeki önemini ortaya koymaktadır.²⁴

Türkiye'nin AB entegrasyon sürecinde yapısal reformları devam ettirmesi, makroekonomik istikrar ve özelleştirme konusunda yaşanacak olumlu gelişmeler, önümüzdeki birkaç yıl içerisinde önemli miktarda doğrudan yabancı sermayeyi çekebilecek unsurları oluşturmaktadır. Kurumsal reformlarla birlikte oluşacak istikrar ortamının, rekabet ortamını artırması, yabancı yatırımcıları ihracat temeline dayalı projeler yanında yurtiçi projelere de daha fazla fon aktarımlarını teşvik edecektir. Özellikle iç Pazar potansiyeli ile Türkiye, ticarete dayalı olmayan sektörlerde doğrudan yatırımın çekiciliği çok daha fazla olacaktır. Bu sektörlerde yatırımların ortalama büyüklüğünün genelde daha fazla olması nedeniyle, müzakerelere başladıktan sonra Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında önemli bir artış olabilecektir.

Yabancı yatırımcılar için Türkiye'nin çekiciliği, müzakere süreci devam ettiği sürece artmaya devam edecektir. Her bir aşamada Türkiye'nin tam üyeliğe giderek yakınlaşması, yabancı sermayenin çekiciliği bakımından Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ülkeleri ile Türkiye arasındaki açıklığı kapatacaktır. Türkiye üyelik öncesinde yabancı yatırımcılar ve Türk Hükümeti arasında doğabilecek problemlerin çözümünde AB kurumlarının otoritesini kabul etme durumunda

---

²⁴ Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, s. 751-752

kalacaktır. Bu adım yabancı yatırımcıların Türkiye için önceden rezerve ettikleri yatırımların gerçekleşmesini kolaylaştıracaktır. Bu aşamada, AB kuralları ve düzenlemeleri yabancıların yatırımlarını kolaylaştırıcı faktörler olurken, rekabetle ilişkili sınırlamaların azalması da Türkiye'deki doğrudan yabancı sermaye miktarını artıracaktır.²⁵

Türkiye'de artan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, cari hesap açıkları için daha az değişkenli bir finans kaynağı olması nedeniyle makro ekonomik istikrarın artmasına yardımcı olabilecektir. Bu durum, Türkiye ekonomisinin yabancı döviz açığı ile, başka bir ifadeyle ödemeler dengesi sınırlaması ile finanse edilmesinin engellemesine yardımcı olacaktır. Doğrudan yatırım ile ilgili olarak eşit öneme sahip bir diğer konu, doğrudan yabancı yatırımların yatırım oranlarının artması ve Türkiye'nin acil ihtiyaç duyduğu teknolojiyi ve yönetim yeteneklerini de beraberinde getirmesidir.

Pazarın büyüklüğü, politik ve ekonomik istikrar ve AB üyelik beklentisi genel olarak Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını belirleyen önemli faktörler içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında gözle görülebilir bir artışın yaşanabilmesinin, öncelikle ekonomik ve siyasi istikrarla birlikte AB entegrasyon sürecindeki ilerlemeyle sıkı bir bağlantısı olduğu söylenebilir.²⁶

4.4. AB Sermaye Piyasalarına Uyum Programı Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar

24 Temmuz 2003'te Resmi Gazetede yayınlanan Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programında her alanda öncelikli konularda atılması planlanan adımlar belirli bir takvim çerçevesinde sunulmaktadır.

i. Hizmet sunumu serbestisi başlığı altında Ulusal Programda,

- Mali hizmetlerde mevzuat uyumunun tamamlanması ve düzenleyici organların bağımsızlıklarını sağlayacak şekilde denetim yapılarının ve uygulamanın güçlendirilmesi, öncelikler arasında yer almaktadır. Sermaye piyasası alanında uyumun tamamlanması ve uygulamanın güçlendirilmesi, AB tarafından entegre bir mali hizmetler piyasası oluşturulması amacıyla oluşturulan Mali Hizmetler Eylem Planına paralel şekilde gerçekleşecektir.

---

²⁵ Dutz M., Melek U., Yılmaz K., "Turkey's Foreign Direct Investment Challenges , Competition, The Rule of Law and EU Accession", 2004, <http://www.cie.bilkent.edu.tr>

²⁶ Sami T., M.Akif K., Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Siyasal Bölgesel ve Ekonomik Boyutlar, "Doğrudan Yabancı Sermaye Açısından Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Türkiye'nin Karşılaştırılması", Seçkin Yayınevi, Ankara 2005, s.295-296

ii. Sermayenin serbest dolaşımı kapsamında:

- Türkiye'deki bütün sektörlerde (AB menşeli) yabancı yatırımların önündeki bütün kısıtlamaların kaldırılması, öncelik olarak yer almaktadır. Bu çerçevede, yabancı menkul kıymetlerin Türkiye sermaye piyasalarında halka arzı ve işlem görmesi ile yabancı finansal hizmet sağlayıcıların doğrudan yatırımlarının önündeki engellerin kaldırılması, mali sektörümüzün AB'ye entegrasyonunu kolaylaştıracaktır. Sermaye piyasasında, SPK'nın uyum çalışmaları uzun süredir devam etmektedir. Yatırımcıları Koruma Fonu ve Merkezi Kayıt Kuruluşu yatırımcının korunmasına yönelik olarak kurulmuştur.

2003 ve 2004 yıllarında yapılan halka açıklık oranlarının yükseltilmesi, halka arzlarda yatırımcı gruplarının tanımlanması ve kamuyu aydınlatma zorunluluklarının kapsamının genişletilmesi, izahname standartlarının geliştirilmesi, portföy yöneticiliğinde kurucuların gerçek kişi de olabilmesinin sağlanması, halka açık şirketlerin birleşmesi ile ilgili düzenlemeler, borsada işlem gören şirketler ve aracı kurumlar, yatırım ortaklıkları ve portföy yönetim şirketleri için Uluslar arası Finansal Raporlama Standartlarının kabulü, özel durumların kamuya açıklanması tebliğinin yatırımcılara daha fazla bilgi aktarılmasını sağlamak üzere değiştirilmesi, hisse senetlerinin halka arzına ve satışına ilişkin hükümlerin (raf kayıt sistemi) değiştirilmesi gibi düzenlemelerle AB müktesebatına uyum çalışmaları hızla devam etmektedir.

AB üyeliğinin sermaye piyasamıza getireceği temel farklılıklar ise özetle şöyledir:

- Menkul kıymetler alanında yatırım hizmetlerine ilişkin AB düzenlemeleri çerçevesinde ülkemizde bankaların da sermaye piyasası faaliyetinde bulunması sağlanacaktır.

- Aynı düzenleme çerçevesinde, AB üye devletlerinde faaliyet gösteren yatırım firmaları, banka veya borsaların, Türkiye'de de faaliyet göstermesi sağlanacaktır.

- Tazminat sisteminde yapılacak değişiklikle sadece hisse senedi değil, tüm sermaye piyasası araçlarına yatırım yapan yatırımcılar koruma kapsamına alınacaktır.

- İzahname düzenlenmesine yönelik muafiyetler halka arzları kolaylaştıracaktır.

- Münhasıran yatırım fonu portföyü yönetmekle yetkili yönetim şirketleri kurulması gündeme gelecektir.

- Yatırım fonu portföyünü saklamakla yükümlü kuruluşların sorumluluğu artırılarak, saklamacı kuruluşlar fonun işlemlerinin uygunluğunu sağlamakla da görevli olacaklardır.

- Sermaye piyasası araçlarının çeşitlenmesi gündeme gelecek, örneğin mevzuatımızda yeri bulunmayan değişken sermayeli yatırım ortaklığı kurulabilecektir.

- Sermaye piyasasının iki temel suçu olarak nitelendirilebilecek manipülasyon ve içeriden öğrenenlerin ticaretinin tanımlamalarının daha detaylı yapılması gündeme gelecektir. Ayrıca, piyasa şartlarına ve teknolojik gelişmelere paralel olarak düzenleyici ve denetleyici kurumlara konuya ilişkin düzenleme yetkisi verilmesi söz konusudur.²⁷

5. AB – Türkiye İlişkilerinin Bankacılık Sektörüne Etkileri

5.1. Tek Para Euro’ya Geçişin Türk Bankacılık Sistemine Etkileri

Türkiye’nin dış ticareti, turizm gelirleri, işçi dövizleri, döviz tevdiat hesapları, kredi mektuplu döviz tevdiat hesapları ve dış borç stoku içinde Euro’ya dahil ülke paralarının belirli bir ağırlığı bulunduğu göz önüne alındığında Euro’ya geçişin ekonomimizin reel kesimini olduğu kadar mali kesimini de yakından ilgilendireceği açıktır.

Bu çerçevede ;

1.1999 yılı başından itibaren kaydi olarak yürürlüğe giren Euro’nun 2002 yılında fiziki olarak kullanılmaya başlanması ile birlikte aştta bankalar olmak üzere ülkemizdeki gerçek ve tüzel kişilerin Avrupa Para Birliği’ne iştirak eden ülkelerin paraları cinsinden sahip oldukları aktif ve pasiflerini Euro’ya dönüştürmesi gerecektir.

2.Bankalarımız nezdinde Euro’ya dahil paralar cinsinden tutulan hesapların Euro cinsinden açılması imkanı sağlanmıştır.

3.Türk bankalarının Euro alanı içinde muhabirlik ilişkisi içinde oldukları yabancı bankalar nezdinde ki hesaplarının Euro’ya dönüştürülmesi, dolayısıyla hesap sayısının azaltılması söz konusu olabilecektir. Zira, tek para birimine geçildikten sonra her Avrupa ülkesinde yurtdışı hesap buldurmaya gerek kalmayabilecek ve ana bir rambursman merkezinin belirlenmesi yeterli olabilecektir.

4.Euro alanında banka birleşmelerinin hızlanması ve rekabetin şiddetlenmesi muhtemel görülmektedir. Bu çerçevede Avrupa’daki bankaların Euro alanı dışındaki faaliyetlerini artırma

---

²⁷ Aslı Özkan, Ekin Fıkrıkoca, AB yolunda Türkiye Türkiye Sermaye Piyasası – AB Müktesebatının Üstlenilmesinin Sermaye Piyasasına Etkileri, *Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği*, Kasım 2004, s.40-41-60-61

eğilimi söz konusu olabilecek, dolayısıyla Türkiye'deki faaliyetlerini arttırabileceklerdir. Türk bankaları da, yeni rekabet koşullarına uyum sağlamak durumunda kalacaktır.

5.Euro'ya geçiş Avrupa bankalarında olduğu gibi Türk bankalarında da Euro'ya dahil ülke paraları arasındaki spekülasyon ve hedging amaçlı işlemlerin azalmasına neden olacaktır.

6.Türk bankalarında da günlük operasyonlara ilişkin rezerv paranın bir bölümünün Euro'ya kayması beklenmektedir.

7.Faizlerin ve menkul kıymet ihraç maliyetlerinin düşmesi halinde Türkiye gibi ülkeler için Euro alanında uygun borçlanma imkanlarının doğması, bu ülkelerdeki istikrar unsuruna da bağlı olarak muhtemel görülmektedir.²⁸

5.2. Bankacılık Sektöründe Yapılan Yasal Düzenlemeler

2005 Yılında bankacılık sektörü ile ilgili en önemli yasal düzenleme 5411 sayılı Bankacılık Kanunu olmuştur. Bu Kanunla getirilen önemli değişiklikler şunlardır:

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile Getirilen Değişiklikler:

Kanun : 01.11.2005 tarih ve 25983 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu 4389 sayılı Kanunda yer alan maddelerin bir çoğunu aynen benimsemekle birlikte, 4389 sayılı Kanunda yer almayan çok yeni tanım ve kuruluşlara ilişkin hükümler de getirmiş bulunmaktadır.

Kanun gerekçesi : Avrupa Birliği (AB) direktifleri, uluslar arası ilkeler ve standartlar ile uyumlu olarak mevcut sorunları çözümlenmeyi ve geleceğe yönelik politikalar ile başlangıç noktaları oluşturmayı hedefleyen, şeffaflık ilkesi çerçevesinde anlaşılır ve açık bir Kanun olması hedeflenmiştir.

Kanunun amacı : Kanunun amacı, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.

Kanun Kapsamı :

- Mevduat bankaları
- Katılım bankaları
- Kalkınma ve yatırım bankaları
- Finansal holding şirketleri

---

²⁸ Hüseyin Akgönül, *Euro ve Türkiye Ekonomisi*, Afyon Nisan 2002, s.117-118

“Özel finans kurumları” unvanı “katılım bankaları” olarak değiştirilmiş, Kanun kapsamı finansal holding şirketleri, kuruluş birlikleri, BDDK e TMSF’yi içerecek şekilde genişletilmiştir.

Tanımlar : Kalkınma ve yatırım bankası, fon bankası, katılım bankası, finansal kuruluş, finansal holding şirketi, merkez şube, kontrol, nitelikli pay, hakim ortak, yöneticiler, tasarruf mevduatı, özel cari hesap, katılma hesabı, katılım fonu, destek hizmeti kuruluşu ve kıyı bankacılığı gibi kavramlar kanuna eklenmiş ve AB direktiflerine uygun olarak tanımlanmıştır.

Faaliyet alanı ve izinler : Bankaların gerçekleştirebilecekleri faaliyet konuları açık bir şekilde kanunda sıralanmıştır. Bankaların kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin verilecek izinler daha kapsamlı, açık ve ihtiyatlı denetimin bir parçası olarak tasarlanmış, izin başvurularının reddi ile verilen izinlerin iptali ve ret kararlarının gerekçeli olarak bildiri esası benimsenmiştir. Yeni şube açılması için asgari öz kaynak tutma zorunluluğu kaldırılmış, Kurulca belirlenecek esaslara, kurumsal yönetim hükümleri ile koruyucu hükümlere uyulmuş olması ve Kuruma bildirilmesi şartı ile serbest bırakılmıştır.

Asgari sermaye : Ödenmiş sermaye mevduat bankaları için asgari 30 milyon YTL, kalkınma ve yatırım bankaları için asgari 20 milyon YTL olarak belirlenmiştir.

Ana sözleşme değişiklikleri : Sözleşme değişikliğine ilişkin sürecin kısaltılması, kamuoyunun aydınlatılması ve finansal kurumların şeffaflığının artırılması yönünde hükümler getirilmiştir.

Kurumsal yönetim : Kanunla “kurumsal yönetim ilkeleri” kavramı bankacılık mevzuatına girmiştir. Kurumsal yönetim ilkelerine ilişkin yapı ve süreçlerin ve bunlara ilişkin ilkelerin, Sermaye Piyasası Kurulu ile kuruluş birliklerinin de görüşü alınarak Kurul tarafından belirleneceği hükme bağlanmıştır. Denetim Kurulu’nun oluşturulması, Bağımsız denetim, derecelendirme, değerlendirme kuruluşları için mesleki sorumluluk sigortası, halka açık kuruluşların finansal tablolarını yayılmamdan önce Kurum’dan izin alması, Genel müdür yardımcılarının üçte ikisinin genel müdürde aranan şartlara haiz olmaları hükümleri getirilmiştir.

Koruyucu Hükümler : Bütün sınırlamaların ve standart oranların konsolide bazda dikkate alınması, öz kaynağın kuruluş sermayesinden az olmaması, likidite yeterliliğine ilişkin düzenlemeye yer verilmesi, kredi tanımının genişletilmesi, bütün sınırlamalar ve standart oranlara ilişkin eşiklere ulaşılması halinde acil bildirim zorunluluğu hükümleri getirilmiştir.

Risk grubuna kredi kullandırma : Bankanın dahil olduğu risk grubunda bulunan gerçek ve tüzel kişilere kredi kullandırılması halinde, gerekli kararların yönetim kurulunun üye ta sayısının üçte iki çoğunluğu ile alınması ve bunlara sağlanan kredi koşullarının kredi kullananın lehine diğer kişi ve gruplara kullandırılanlardan ve piyasa koşullarından farklılık arz etmemesi şart görülmüştür. Bankalarca kendi risk grubuna verilen krediler kendi öz kaynaklarının yüzde yirmisi ile sınırlandırılmıştır. Özel karşılıkların tamamının, ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilmesi hükme bağlanmıştır.

Sınırlamalar : Yeni ortaklık payı edinimi için yeterli mali güce sahip olunması ve kurumsal yönetime ilişkin hükümlere uygun olunması, Taşınmazların öz kaynakların yüzde yirmibeş'ini aşmaması, gayrimenkul ticareti yapan kişilere kredi açılmasına imkan tanınması, sandıklara kaynak aktarılmaması ve zarara neden olabilecek işlem tesis edilmemesi, bağışlara sınır getirilmesi ve örtülü kazancın önlenmesi hususlarına ilişkin hükümler getirilmiştir.

Denetim : Yerde denetim ve gözetim faaliyetlerinin bütünlük içinde ifa edilmesi, kurumun meslek personelini oluşturan bankalar yeminli murakıp ve yardımcıları yanında, bankacılık uzmanı ve yardımcıları, bilişim uzmanı ve yardımcıları, hukuk uzmanı ve yardımcılarının da görev alacağı bir denetim ekibi tarafından yerine getirilmesi, yerinde denetim ve gözetim faaliyetlerinin kurulca belirlenecek esaslara göre yapılması, risk odaklı denetim anlayışının benimsenmesi, bilgi işlem sistemi dahil tüm faaliyetlerin denetlenmesi, konsolide bazda denetimin gerçekleştirilmesi ve diğer yetkili mercilerle işbirliğinin öngörülmesi hususları getirilmiştir.

Likiditenin güçlendirilmesi : Bankaların etkin denetimi kapsamında mali bünyelerinin yakından takibi amacıyla bankalar için asgari likidite yeterliliği öngörülmüştür.

Sistemik riske karşı alınacak önlemler : Finansal sistemin bütününe sirayet edebilecek ölçüde olumsuz bir gelişmenin ortaya çıkması ve bu durumun Kurumun koordinasyonunda, fon, Hazine Müsteşarlığı ve TC Merkez Bankasıyla müştereken tespiti halinde alınacak olağanüstü tedbirleri belirlemeye Bakanlar Kurulu yetkili olup, ilgili bütün kurum ve kuruluşların belirlenen bu olağanüstü tedbirleri derhal uygulamakla yetkili ve sorumlu olduğu hükmü getirilmiştir.

Mevduat : Türkiye'de bulunan kredi kuruluşlarının yurtdışındaki şubeleri ve ortaklarının yurtiçinde mevduat toplayamayacağı hükmü yer almıştır. Sigortaya tabi olmayan mevduat ve katılım fonunun tanımı yapılmıştır. Mevduat bankalarının kendi nezdinde bulunan mevduatı

yalnızca sigortaya tabi kısım üzerinden sigorta ettirmeleri ve bu tutar üzerinden tasarruf mevduatı sigorta primi ödemeleri hüküm altına alınmıştır.

Hakem Heyeti : Üyeler ve bireysel müşterileri arasındaki ihtilafların çözüme kavuşturulması amacıyla Kurulca onaylanan usul ve esaslar dahilinde hakem heyeti oluşturulması hususunda hüküm getirilmiştir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu : Bağımsızlığın güçlendirilmesi, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin hayata geçirilmesi, Finansal kiralama, faktoring, finansman şirketlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesinin Kuruma geçmesi, finansal sektör komisyonunun kurulması, TMSF ile koordinasyonun sağlanması için eşgüdüm komitesinin kurulması öngörülmüştür.

Kanuni yükümlülükler : Sır saklama yükümlülüğü sıkılaştırılmış, etik ilkelerin ihdas edilmesi öngörülmüş, itibarın korunması kapsamında sektörün bütününe yönelik düzenlemenin yapılması hükmü getirilmiştir.

Diğer hükümler : Birleşme, bölünme ve hisse değişiminden doğan kazançların Kurumlar Vergisinden muaf tutulması, diğer Kanunlarda yer alan banka ifadesinin özel finans kurumları için de geçerli olması hükümleri getirilmiştir.

Finansal yeniden yapılandırma programı Haziran 2002'de başlamış ve Haziran 2005 itibariyle sona ermiştir. Program çerçevesinde 322 firma kapsama alınmış ve 6.021 milyon dolar tutarında borç yeniden yapılandırılmıştır.²⁹

5.3. Finans Sektörünün Genel Yapısı

Türk finans sektörünün ülke ekonomisi içerisindeki ağırlığına bakıldığında kuruluşlar ve fonlar itibariyle 2006 yılının Haziran ayında 528 milyar YTL seviyesindeki toplam sektör varlıklarının Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya oranının %101,1 seviyesinde olduğu tahmin edilmektedir. Finansal sektör içindeki kurumlar incelendiğinde bankacılık sektörünün GSYİH içindeki %89.5 düzeyindeki payı ile en ağırlıklı kesimi oluşturduğu görülmektedir. Bankacılık sektörünü milli gelire oranlar açısından menkul kıymet yatırım fonları ve sigorta şirketleri (bireysel emeklilik şirketleri dahil), sırasıyla, %4.9 ve %2.9 olan oranlarıyla izlemektedir.

---

²⁹ Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No:245, Bankalarımız 2005

Genel olarak Türk Finansal kesiminin büyüklüğünün, milli gelirinin yaklaşık 3 katı büyüklüğünde mali sektörlere sahip başta AB ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında, halen düşük olduğu görülmektedir.³⁰

Tablo 2: Finans Sektörünün Aktif Büyüklüğü

Milyar YTL	2001	2002	2003	2004	2005	2006 Haziran	Aktif/GSYİH (%) (2006) (3)
Bankalar	171.9	216.7	255	313.8	406.9	467.6	89.5
Finansal kiralama şirketleri (1)	2.8	3.8	5.0	6.7	6.1	7.1	1.3
Faktoring Şirketleri (1)	1.5	2.1	2.9	4.1	5.3	4.4	0.8
Tüketici Fin. Şirketleri (1)	0.7	0.5	0.8	1.5	2.5	2.7	0.5
Sigorta Şirketleri (1) (2)	4.4	5.4	4.3	5.6	8.7	15.3	2.9
Emeklilik Şirketleri	0.0	0.0	3.3	4.2	5.7	-	-
Menk. Kıy. Yat. Fonları	4.8	9.3	19.9	24.4	29.4	25.4	4.9
Menk. Kıy. Yat. Ortak lıkları	0.1	0.1	0.2	0.3	0.5	0.5	0.1
Menk. Kıy. Aracı Kurumları	0.9	1.0	1.3	1.0	2.6	3.0	0.6
Gayrimenkul Yat. Ortaklıkları	0.9	1.1	1.2	1.4	2.2	2.1	0.4
TOPLAM	185.6	240.1	293.7	363.0	469.9	528.0	101.1

Kaynak: BDDK, HM, SPK, TRSB, TSPAKB

(1) 2006 Mart

(2) TRSB üyesi kuruluşları kapsamaktadır.

(3) GSYİH olarak 2005 3. çeyrek- 2006 2. çeyrek GSYİH'lerinin toplamıdır.

³⁰ <http://www.bddk.org.tr>, finansal piyasalar raporu

AB BANKACILIK DİRTEKTİFLERİ
ile
TÜRK BANKACILIK MEVZUATININ KARŞILAŞTIRMASI*

Sıra No.	Direktif No.	Direktif Konusu
1.	73/183/EEC	Bankaların ve diğer finans kuruluşlarının “self-employed” faaliyetleri açısından yerleşme hakkı ve hizmet sunma serbestisi üzerindeki sınırlandırmaların kaldırılmasına ilişkin 28 Haziran 1973 tarihli Konsey Direktifi
2.	77/780/EEC	Kredi kurumlarının ihdasına ve faaliyete geçmelerine ilişkin kanunların ve idari hükümlerin koordinasyonu hakkında 12 aralık 1977 tarihli Birinci Konsey Direktifi
3.	89/646/EEC	Kredi kurumlarının ihdasına ve faaliyete geçmelerine ilişkin kanunların, yönetmeliklerin ve idari hükümlerin koordinasyonu hakkında ve 77/780/EEC sayılı Direktif’te değişiklikler yapan 15 Aralık 1989 tarihli İkinci Konsey Direktifi
4.	93/22/EEC	Menkul kıymetler alanında yatırım hizmetlerine ilişkin 10 Mayıs 1993 tarihli Konsey Direktifi
5.	94/19/EC	Mevduat garanti sistemleri hakkında 30 Mayıs 1994 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi
6.	89/299/EEC	Kredi kurumlarının öz kaynakları hakkında 17 Nisan 1989 tarihli Konsey Direktifi
7.	89/647/EEC	Kredi kurumlarının solvabilite (ödeme gücü) oranları hakkında 18 Aralık 1989 tarihli Konsey Direktifi
8.	93/6/EEC	Kredi kurumları da dahil olmak üzere yatırım şirketlerinin sermaye yeterliliği hakkında 15 Mart 1993 tarihli Konsey Direktifi
9.	92/30/EEC	Kredi kurumlarının konsolide bazda denetlenmesi hakkında 6 Nisan 1992 tarihli Konsey Direktifi
10.	92/121/EEC	Kredi kurumlarının geniş riziko sahalarının izlenmesi ve denetlenmesi hakkında 21 Aralık 1992 tarihli Konsey Direktifi
11.	86/635/EEC	Bankaların ve diğer finans kurumlarının yıllık hesapları ve konsolide hesapları hakkında 8 Aralık 1986 tarihli Konsey Direktifi
12.	88/590/EEC	Ödeme sistemlerine ve özellikle kart sahibi ile kart tedarikçisi kurum arasındaki ilişkiye ilişkin 17 Kasım 1988 tarihli Komisyon Tavsiyesi
13.	97/5/EEC	Sınır-ötesi kredi transferlerine ilişkin 27 Ocak 1997 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi
14.	87/102/EEC	Üye Devletlerin tüketici kredisine ilişkin kanunlarının, yönetmeliklerinin ve idari hükümlerinin uyumlu hale getirilmesine yönelik 22 Aralık 1986 tarihli Konsey Direktifi
15.	83/349/EEC	Konsolide Hesap Defteri Hakkında 13 Haziran 1983 tarihli Konsey Direktifi
16.	87/598/EEC	Elektronik Ödemeye İlişkin Bir Avrupa İşletme kodu hakkında 8 Aralık 1987 Tarihli Konsey Tavsiyesi

17.	89/117/EEC	Yıllık muhasebe belgelerinin yayınlanması ile ilgili olarak 13 Şubat 1989 tarihli Konsey Direktifi
18.	90/109/EEC	Sınır-ötesi mali işlemlerle ilgili bankacılık faaliyetlerinin şeffaflığı hakkında Komisyon Önerisi
19.	91/308/EEC	Finansal sistemin para aklama amacıyla kullanılmasının önlenmesine ilişkin 10 Haziran 1991 tarihli Konsey Direktifi
20.	2000/12/EEC	Kredi Kurumlarının Faaliyetlerinin Yürütülmesi ve Takibine İlişkin 20 Mart 2000 Tarihli Konsey Direktifi
21.	2000/28/EC	Kredi Kurumlarının Faaliyetlerinin Yürütülmesi Ve Takibine İlişkin 2000/12/EC Sayılı Yönergede Yapılan Değişikliklere Dair 18 Eylül 2000 Tarih Ve 2000/28/EC Sayılı Avrupa Parlamentosu Ve Konsey Yönergesi
22.	2002/87/EC	Bir büyük mali ortaklığa bağlı olan kredi kuruluşları, sigorta şirketleri ve yatırım şirketlerinin ek denetimi hakkında hükümler getiren ve 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC ve 93/22/EEC sayılı Konsey Direktiflerinde ve Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 98/78/EC ve 2000/12/EC Direktiflerinde değişiklik yapan 16 Aralık 2002 tarihli Direktif

Kaynak : <http://www.tbb.org.tr>

SONUÇ

Burada yaptığımız çalışmanın ışığında, entegrasyonların teknik olarak bu entegrasyonlara dahil olan ülkeler açısından nasıl kolaylıklar sağladığı ve bu entegrasyonlara üye olmanın çoğunlukla güçlü olmak ve hakim olmak gibi avantajlar sağlayabileceğini söyleyebiliriz. Tabi bu yönde yapılan entegrasyon çalışmalarının olduğu coğrafyanın, küresel anlamda hakimiyet sağlayıp sağlayamama açısından önemi de göz ardı edilmemelidir. Parasal yapıların ve parasal birleşmelerin günümüz dünyasında söz sahibi olmak açısından ne kadar önemli bir konumu olduğunu canlı olarak halihazırda yaşamaktayız.

Bu çalışmada ele alınan Avrupa Parasal Entegrasyonu, küreselleşme ve küresel bir güç olabilme açısından bir arada olabilmenin önemini bize göstermektedir. Parasal entegrasyon olmadan ekonomik bir yapının ayakta durmasının güçlüğü bilinmektedir. Bu bakımdan ele alındığında temelde ekonomik birleşmelerin, devamında bu birleşmelere dahil olan ülkeleri sosyal, kültürel, siyasi ve askeri olarak da bir araya getirdiği gözlemlenmektedir.

Bütün bunların sonucunda, yapılan bu tür entegrasyon çalışmalarının temel amacının dünyada ki güç dengelerine taraf olmak olduğu söylenebilir. Bu amacı gütmeyen ve teorinin

ortaya koyduğu entegrasyon faydalarından yararlanma amacıyla gidilen birleşmeler ise çoğunlukla küçük ölçekli kısa vadeli olmaktadır.

AB – Türkiye ilişkilerini Türkiye açısından değerlendirecek olursak, şu anki adaylık konumu ciddi anlamda tereddütler doğurmakta ve AB'nin Türkiye'yi oyaladığı hatta bu şekilde kullandığı yönünde görüşler doğmasına neden olmaktadır. Ama daha sıkıntı verici olan Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasal alanda AB'nin dayatmaları olmadan reformlar yapacak kabiliyete sahip olmamasıdır.

KAYNAKÇA

- Abdülkadir Mercül, *Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri, Ekonomik-Parasal Birlik Sürecindeki Gelişmeler ve Türkiye*, Elif Kitabevi, Kasım 2002, s.232
- Aslı Özkan, Ekin Fıkrıkoca, AB yolunda Türkiye Türkiye Sermaye Piyasası – AB Müktesebatının Üstlenilmesinin Sermaye Piyasasına Etkileri, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, Kasım 2004, s.40-41-60-61
- Avrupa Topluluğu ve Türkiye, T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2. Bası, 1993, s:103
- Ayşe Roy, Şu AB Neyin Nesi?, *AB-Türkiye İlişkileri Derneği*, 1. Baskı, Temmuz 2002,s.7
- Ayşegül Şimşek, Avrupa Para Sistemi'nde Enflasyon ve Türkiye, *DPT Uzmanlık Tezleri*, Yayın no: DPT: 2284-İPGM-432, Ocak 1992, s.9-10
- Defne Ata ve H.S.Silahşör, “Parasal Birlik, Avrupa Para Birliği ve Türkiye”,*Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü*, 1999,s.18
- Dutz M., Melek U., Yılmaz K., “Turkey’s Foreign Direct Investment Challenges , Competition, The Rule of Law and EU Accession”, 2004, <http://www.cie.bilkent.edu.tr>
- Ebru Arısoy, Ekonomik ve Parasal Birlik Sürecinde Tek Para Euro’ya Geçiş, *T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve değerlendirme Genel Müdürlüğü*, Ocak 1999, s. 1-2
- Erol Manisalı, *Yeni Dünya düzeninde Batı ve Türkiye*, Derin yayımları,2. basım, İstanbul 2003, s.19
- Günver Gül Turan, Uluslar arası Para Sistemi Dünyü ve Bugünü, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, yayın no:205, 1980, s.90
- H.M. Yüceol, “Optimal Para Alanı Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme: Teori, Uygulama ve Politika”, *Pivolka*, 3(12), 3-6
- Hüseyin Akgönül, Euro ve Türkiye Ekonomisi, Afyon Nisan 2002, s.117-118
- <http://www.wellesley.edu/economics/weerapana/econ213/spring> semester 03-04/akila
weerapana

- Jeffrey A. FRANKEL, “No Single Currency Regime is Right for All Countries or At All Times”, *Essays in International Finance*, no.215, August 1999
- Merih Paya, “Euro’nun Türkiye’ye Olası Etkileri”, *İSO Dergisi*, Yıl 2002, no: 430, s.12
- Paolo.F.Mongelli, “New Views on The Optimum Currency Area Theory: What is EMU Telling Us”, *European Central Bank Working Paper Series*, April 2002, s.9
- Pınar Özbay, Avrupa Para Birliği ve Euro, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Araştırma Genel Müdürlüğü*, Tartışma Tebliği, no:9702, Ankara 1997
- Rıdvan Karluk, *Uluslar arası Ekonomi, Genişletilmiş ve Yenilenmiş 4. Bası*, İstanbul, Beta Yayınevi, 1996, s.475-476
- Rıdvan Karluk ve Özgür Tonus, *Avrupa Para Birliği ve Geleceği*, <http://www.econturk.org/ozgureu.pdf>, s.17
- Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2005, s.590-600-601
- Ronald I. McKinnon, “Optimum Currency Areas”, *The American Review*, vol.53, 1963
- Sami T., M.Akif K., *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Siyasal Bölgesel ve Ekonomik Boyutlar*, “Doğrudan Yabancı Sermaye Açısından Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Türkiye’nin Karşılaştırılması”, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005, s.295-296
- Sudi Apak, Uluslararası Bankacılık ve Finansal Sistemler, *Emlak Bankası*, İstanbul, Eylül 1993, s.94
- Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No:245, Bankalarımız 2005
<http://www.bddk.org.tr>, finansal piyasalar raporu
- Ünal Bozkurt, *YASED*, Ekonomide Yabancı Sermaye, Hazırlayan, , Yayın no:15, 1999, s.5-6